

Riksantikvaren
Jostein Løvdal
Postmottak@ra.no

Vår saksbehandler / tlf.	Vår ref.	Deres ref.	Sted
Eli Ragna Tærum/95898412	24/2694	24/01391-1	Oslo, 02.07.2024

Bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø – hørings svar for Forskningsrådet

Det vises til Riksantikvarens høringsbrev av 08.05.24 der det sendes ut forslag til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljøer. Forskningsrådet takker for at vi kan få komme med innspill på et viktig tematisk område

Bevaringsstrategien skal bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen slik at de tre målene i Meld. St. 16 (2019 – 2020) engasjement, bærekraft og mangfold nås, og med særlig vekt på mangfold av kulturmiljøer. Det vektlegges at kulturminner, -miljøer og -landskap blir bevart, forvaltet og brukt som ressurser i en bærekraftig samfunnsutvikling.

Norges forskningsråd som et nasjonalt utøvende forskningsstrategisk organ, har ansvar for å øke kunnskapsgrunnlaget og bidra til å dekke samfunnets behov for forskning ved å fremme grunnleggende og anvendt forskning og innovasjon. Forskningsrådet fremmer og investerer forskning der kvalitet er grunnleggende. Forskningsrådet bidrar til kunnskapsbasert forvaltning og grunnlag for legitimitet til bevaringsstrategien.

Forskningen ser i økende grad på sammensatte og mer helhetlige problemstillinger, der bruk og vern sees i sammenheng, og der samfunnsaspekter legges til grunn. Brukermedvirkning i forskningen er økende, der tradisjonell og lokal kunnskap inngår, noe

som vil være relevant for mye av kulturmiljøforskningen. Forskningsbasert kunnskap om kulturmiljøer vil gi grunnlag for handlingsalternativer og som grunnlag for politikkutforming.

Behov for forskning

Bevaringsstrategien gir en bred beskrivelse av landbrukets kulturmiljø, fordelt på deltemaene bygninger, jordbruk- skogbruk- og reindriftslandskap. Kunnskap og kompetanse nevnes gjennomgående for alle de fire deltemaene som et viktig tiltak for å nå de skisserte resultatmålene. For flere av deltemaene er resultatmålene i seg selv at en har fått økt kunnskap. Derimot skrives det mindre om hvilke virkemidler som skal tas i bruk for at en skal sørge for at denne kunnskapen skapes eller tilegnes. Forskning er knapt nevnt.

Kulturminner og kulturmiljøer er under press fra mange ulike hold. Bevaringsstrategien nevner gjennomgående både klima-, miljø og arealbruksendringer og endret drift i landbruket og reindriften som påvirkningsfaktorer. Samtidig som behovet for kunnskap om samarbeid og konfliktløsning er tydelig.

Forskningsrådet vil anbefale at forskningsbasert kunnskap får en mer synlig plass i kunnskapsutviklingen i bevaringsstrategien. Dette gjelder både å ta i bruk eksisterende forskningsresultater som større del av kunnskapsgrunnlaget og forskning for nytt kunnskapstilfang for å løse behovene som skisseres framover. Forskningsresultater bidrar til metodeutvikling der bl.a. ny teknologi og digitalisering er relevant. For et vellykket arbeid med bevaring av kulturmiljøer som kan håndtere og balansere motstridende hensyn, er det viktig med et kunnskapsbasert beslutningsgrunnlag som bidrar til oppslutning om arbeidet.

Behov for helhetlig og sektorovergrepene forskning

Forskningsrådet investerer i sektorovergrepene og tverrfaglig forskning som vil bidra til å løse samfunnets store utfordringer og ta ny kunnskap raskere i bruk, og anbefaler derfor tydeligere vekt på sektorovergrepene forskning for å møte kunnskapsbehovene knyttet til kulturlandskapsforskning.

Landbrukets kulturlandskap dekker viktige ressurser som berører både næring-, bevarings- og samfunnsinteresser og hvor det i økende grad er overlappende interesser. Ulike brukerinteresser innenfor landbruks- og reindriftsnæringene, økt urbanisering med nedbygging og gjengroing, infrastruktur og energiomstilling, demografi og levemåte øker presset på kulturlandskapene. Samtidig påvirkes de av klimaendringer, økende behov for å ivareta naturmangfoldhensyn og bevaring av kulturmiljøer. Arealbruksendringer beskrives som den viktigste enkeltårsaken til naturtap på land, både i Norge og globalt. Utviklingen i

Norge går feil vei, på tvers av vedtatte mål og internasjonale avtaler. Dette er trolig også en viktig påvirkningsfaktor for landbrukets kulturmiljø.

Kompleksiteten i kunnskapsbehovene har derfor økt, og Forskningsrådet vektlegger i økende grad mer helhetlig kunnskapsutvikling, der tverrfaglige og sektorovergrepene problemstillinger ligger til grunn for forskningen. Medvirkning av ulike brukerinteresser er økende i forskningen og lokal og tradisjonell kunnskap er viktig, særlig i mer anvendt forskning, som kulturmiljøforskningen kan være. Dette mener vi også er meget relevant i kulturlandskapsforskningen, der bl.a. lokal og tradisjonell kunnskap knyttet til urfolk og minoriteter er viktig å inkludere. Utvikling av mer brukermedvirkning og kunnskap om nye samarbeidsformer mellom myndighetsorganer vil kunne styrke samhandling og forvaltning av kulturmiljø.

Forskningsrådet vil derfor støtte strategiens ambisjon om økt samhandling og medvirkning for å styrke et mer helhetlig kunnskapsgrunnlag som grunnlag for økt koordinering av virkemidlene. Det kan være gode grunner for å se landbrukets kulturlandskap knyttet til deltemaer, men det bør også være ambisjoner og en felles forskning og plattform som grunn for en kunnskapsbasert og helhetlig forvaltning.

Noen viktige pågående forskningsarbeider i Forskningsrådet:

Det kan nevnes at Forskningsrådet igjennom de siste fem år årlig har lyst ut midler til tematikken **Arealer under press**, der ulike samfunnshensyn, interesser og næringsvirksomheter sees i sammenheng med bærekraftig bruk av naturressurser, klimaendringer. Tematikken justeres noe for hvert år. Utlysningen i 2024 vektla arealer under press, klima, miljø, sirkulær økonomi, samfunnssikkerhet og beredskap, planlegging, risiko, sosiale og kulturelle dimensjoner ved bærekraftig og helhetlig arealbruk og -forvaltning og *bærekraftig bruk og forvaltning av kulturmiljøer* i møte med arealutfordringer. Disse utlysningene er relevante for landbrukets kulturmiljø og finansierer bl.a. flere prosjekter knyttet til arealplanlegging.

Forskningsrådet finansierer ulike internasjonale satsinger, bl.a partnerskap i EU Horisont Europa. Det kan her nevnes to aktuelle partnerskap.

Partnerskap på kulturalr, **Resilient Cultural Heritage** vektlegger kulturalr og klima- og miljøendringer og der kulturlandskap inngår. Partnerskapet er under planlegging med tentativ oppstart 2026. Det har pågått internasjonal kulturalrsvforskning over lengre tid, der **JPI Kulturalr** er sentralt. Det har finansiert flere relevante prosjekter for landbrukets kulturmiljø, inklusiv samiske prosjekter. Her er lenke til noen relevante eksempler:

- [Multiscale approaches and scalability within climate change-heritage risk assessments](#) som har som mål å utvikle praktiske verktøy og metoder for å vurdere og håndtere kulturminner når klimaendringer utgjør en risikofaktor.

- [Resilience to climate risks: lessons from Arctic and Pacific communities](#) som ser på lokalsamfunn, bl.a. for samer og kvener i Norge, og har som mål å styrke motstandskraften mot klimarisiko.
- [Mitigation and Adaptation in Cultural Heritage Landscapes: Lessons from Transhumant Pastoral Systems for Managing Novel Climate Risks](#) som ser på hvordan blant annet erfaringsbasert, lokal kunnskap kan brukes for å til passe seg og begrense negative effekter av klimaendringer, og der de skal studere seterlandskap i Norge og lignende beitebetingete kulturlandskap i andre land for å se på klimaendringer og andre trusler mot immateriell kulturarv.

Partnerskapet **Biodiversa** støtter fremragende forskning på biologisk mangfold med innvirkning på samfunn og politikk. Dette internasjonale samarbeidet har pågått over flere år og har finansiert svært mange prosjekter med norsk deltakelse, knyttet til økosystemtjenester, bevaring og bruk, restaurering, forvaltning mv.

Noen kommentarer til deltema skog

Flere aktører innenfor skogbruket, både innenfor forskning (NMBU og NIBIO) og offentlig (NIBIO) og kommersiell skogregistrering (Viken Skog, Glommen Mjøsen, Allskog) har siden starten av 2000-tallet vært ledende både nasjonalt og internasjonalt når det gjelder å utvikle og anvende fjernmålingsdata fra LIDAR og flybilder for å registrere skog-, miljø og terrengdata. I dag gjennomføres i praksis all skogregistrering på større skala i Norge med utgangspunkt i flybilder og LIDAR-data. Det pågår et stadig utviklingsarbeid for å utvikle metodene, både på grunn av nye behov og på grunn av tilgang til nye data og forbedret teknologi. Både næringsaktører og forskningsmiljøer knyttet til skognæringen har derfor svært god kompetanse på bruk av LIDAR-data for registrering av både skog, miljøverdier, terrengegenskaper og kulturminner. Spesielt viktig er disse miljøenes kompetanse og erfaring i storskala registreringer, og ikke minst storskala analyse, distribusjon og bruk av dataene. For å utvikle metoder for nyregistrering og kvalitetssikring av kulturminner i skog ville det vært en styrke for arbeidet med kulturminner i skog hvis strategien både trakk frem og involverte disse fagmiljøene i det videre arbeidet. I tillegg er de digitale kartdatabasene til skogbruket, både offentlige (f.eks Skogportalen og Gårdskart) og kommersielle (f.eks DinSkog og Alma), svært viktige verktøy for planlegging og driftsplanlegging i både offentlig og privat skogforvaltning. En integrering av ny kunnskap om kulturminner i disse verktøyene er helt avgjørende for å sikre at skogbruket tar hensyn til viktige kulturmiljøer og kulturminner i skog. Eksisterende kulturminneregistreringer benyttes i alle dissedatabasene allerede, men det er allikevel behov for videreutvikling og forskning for å bedre kunne nyregistrere og kvalitetssikre kulturminner i skog i stor skala. Forsknings- og utviklingsprosjekter knyttet til registrering og kvalitetssikring av kulturmiljøer i skog kan være relevante for utlysninger fra Forskningsrådet.

Strategien omtaler behovet for trevirke med spesielle kvaliteter og behovet for alternative hogstformer og skogbehandling som kan fremskaffe ønsket kvalitet. Forskningsmiljøene, både instituttene og universitetene, innenfor treteknologi og trebruk, samt

næringsaktørene i trebearbeidende industri kunne med fordel vært trukket frem i strategien når det gjelder tilgang til kvalitetsvirke. Disse miljøene har god kompetanse på virkeskvalitet, treeteknologi og sammenhengene mellom skogforvaltning og virkeskvalitet. Næringsaktørene innenfor sagbruk og trelastbransjen innehar også mye kompetanse på registrering og måling av kvalitet.

Ombruk av trevirke fra eldre/gamle bygg er ikke trukket frem i strategien under tilgang til trevirke med riktig kvalitet. Forskningsrådet finansierte i 2021 et stort "Grønn plattform"-prosjekt, SirkTre, som ser på hvordan bygningsmaterialer av trevirke kan registreres, demonteres, distribueres og ombrukes i stor skala. SirkTre-prosjektet er helt i front både nasjonalt og internasjonalt når det gjelder ombruk av trevirke. Selv om hovedfokuset i prosjektet ikke er materialer til bygningsvern, vil den kompetansen dette prosjektet etter hvert har opparbeidet seg rundt ombruk av trevirke trolig kunne ha stor verdi for arbeidet med å få tilgang til trevirke av riktig kvalitet til reparasjon og vedlikehold av gamle bygninger. Det hadde vært en styrke for strategien hvis ombruk av bygningsmaterialer i tre ble omtalt og diskutert, og at SirkTre-prosjektet ble trukket frem under relevante interessenter og aktører.

Også når det gjelder tilgang til trevirke av riktig kvalitet kan kunnskap og erfaringer fra forskningsmiljøer og næringsaktører som arbeider med skogregistreringer være svært verdifulle for arbeidet med å få tilgang til trevirke av riktig kvalitet. Moderne skogregistreringer basert på LIDAR-data og flybilder kan gi data med svært stor oppløsning, helt ned på egenskaper til enkelttrær. Utvikling og forskning rundt disse datasettene, med formål om å finne både trær og skogbestand som kan ha virkeskvalitet som er etterspurt av kulturminneforvaltningen, er en svært relevant problemstilling. Det hadde vært en styrke for strategien om dette ble omtalt og diskutert, og at de relevante aktørene innenfor forskning og kommersiell skogregistrering ble involvert i det videre arbeidet og nevnt under relevante interessenter og aktører.

Når det gjelder skogbehandling er det stor interesse og aktivitet både i forskningsmiljøer og praktisk skogbruk, både nasjonalt og internasjonalt, for å videreutvikle og implementere andre hogstformer enn flatehogst. Bakgrunnen for dette er både miljø, opplevelser/estetikk, virkeskvalitet og klimatilpasning. Strategien never bare ivaretagelse av tradisjonsbasert kunnskap på dette området. Det ville det vært en styrke for strategien hvis forsknings- og utviklingsaktiviteten rundt alternative hogstformer ble trukket frem, og at relevante aktører fra forskning og skognæring ble involvert i det videre arbeidet og nevnt under relevante interessenter og aktører.

Forskningsrådet vil takke for at vi har fått anledning til å spille inn til bevaringsstrategien og ønsker dere lykke til med arbeidet videre.

Med vennlig hilsen
Norges forskningsråd

Eva Falleth

Områdedirektør for bærekraftig
samfunnsutvikling

Tarjei N. Malme

Avdelingsdirektør
Klima og miljø